

Mannen som byggde Paris

En upprättelse för den orättvist ringaktade baron Haussmann, som byggde ett mörkt, skitigt och eländigt Paris till dagens skönhet – så kan David Jordans bok *Transforming Paris* betecknas. Karl Steinick anmäler.

Mycket kan man säga om baron Haussmann, Paris store modernisator, men för sentimentalitet kan han knappast beskyllas. I ett av sina stora boulevardprojekt rev han sitt eget födelsehus. Där kom han till världen 27 mars 1809, och fick dopnamnet Georges-Eugène. Baron blev han först senare i livet, fast inte äkta sådan utan bara genom att lägga sig till med morfaders titel. Morförelärderna var närvarande vid dopet som skedde i hemmet, inte i den protestantiska kyrkan, vilket baronen senare skulle hävda. Sant var det inte heller att han hade någon bonapartistisk aristokrat till gudfader, men omständigheterna längre fram skulle göra en sådan liten lön passande.

Saklitteratur

David Jordan
Transforming Paris – The Life and Times of Baron Haussmann
University of Chicago Press, 1996

Utän att ljuga kan man dock hävda att den lille Georges-Eugène hade lång skolväg från hemmet. Promenaden sträckte sig från de finare nordvästra delarna tvärs igrann Paris ner till trakterna kring Ste Geneviève, nuvarande Panthéon, på vänstra stranden.

Att ta sig fram till fots i staden var knappast något trivsamt flanerande vid den här tiden. Gatorna var smala och öfverfyllda av människor och vagnar. Det var mörkt, skitigt och eländigt. Några trottoarer fanns inte och skräp och avfall dumpades direkt på gatan. Lägenheter var usla och överbefolkade, epidemier bröt ofta ut till följd av de dåliga sanitära förhållandena. Dricksvattnet hämtades ur Seine och där mynnade också de underdimensionerade kloakerna ut.

Kanske var det redan här, under de långa dagliga vandringarna till Paris förnämsta skola, som Haussmann lade grunden till det tänkandet som skulle präglade hans monumentala ombyggnad av staden. Hans Paris skulle vara ljus och rent.

Tjugo år som administratör

Så blev det, men vägen från skolan och dit sträckte sig över decennierna. Efter gymnasiet blev det juridikstudier och sedan tvingades parisaren Haussmann genomlösa närmre tjugo år som administratör i provinsen innan kallades till Paris av Louis Napoléon, som skulle utropa sig själv till kejsare och som behövde ett kraftfullt redskap för att omdana huvudstaden.

Trots att få män var mäktigare än baron Haussmann under detta

andra franska kejsardöme, och ingen har haft möjlighet att genomföra ett så radikalt stadsbyggnadsprogram, är baron Haussmanns glömd i dag. En pampig boulevard – den som tvingade honom att riva födelsehuset – bär hans namn. I övrigt beskylls han för att ha förstört Paris för att ge militären raka gator att skjuta upprorsmakare på.

Hur mycket det faktiskt finns att berätta framgår emellertid av den amerikanske historikern David Jordans magnifika *Transforming Paris*, som tar itu med *The Life and Times of Baron Haussmann* i ett slags dubbelbiografi där mannen och hans stad spelar lika stora roller.

Lägenheterna var usla och överbefolkade, epidemier bröt ofta ut till följd av de dåliga sanitära förhållandena. Dricksvattnet hämtades ur Seine och där mynnade också de underdimensionerade kloakerna ut.

Liksom Haussmann går hans levnadstecknare den långa vägen. Jordan har uppsökt alla de platser där hans hjälte tjänstgjort – huvudsakligen i sydvästra Frankrike – och han redogör för Haussmanns verksamhet och även för hans många beklaganden över att inte röna uppskattning efter förtjänst. Själv hyser nämligen Haussmann inga som helst tvivel på sin duglighet, det är bara i Paris man inte förstår vilken tillgång han kunde vara för regimen. Subprefekt i St Girons eller Nérac, vad är väl det för en man av hans kvalitet.

Vissa förhoppningar om karriär har han eftersom man från skolan har kontakter med kungafamiljen, men julimonarkin, som kom till 1830, året då Haussmann påbörjade sin administratörsbana, gör honom besviken.

Giftte sig rikt

Han förflyttas allt närmare Bordeaux, där han gift sig in i en av stadens välbärgade familjer, och drömmar om att slutligen få prefekturen över Gironde, med Bordeaux som provinshuvudstad. Så blir det också, men först efter en revolution – eller två – under 1848 – och en ny Napoleons maktillträde. När han väl når sitt mål känns det dock lite futtigt och han behöver heller inte stanna länge på posten.

Under de många åren som lands-ortsbyråkrat hade Haussmann lärt sig administrera. I Bordeaux hade han kunnat beskåda Tournays stadsplanering från det tidigare århundradet, med kvaliteter som stämde med Haussmanns ideal. Under ett par kortare tjänstgöringar som prefekt i Yonne och Var, samt i Bordeaux, hade han visat den nyttillträde regenten att han var lika effektiv som hänsynlös när det gällde att kuva radikaler och genomdriva lag och ordning.

En utomordentlig kombination. Mannen var som gjord för att ta hand om Paris, den förfärliga ansamlingen av upprorsmakare ihopträngda i ett medeltida stadsqvar som ingen kunde kontrollera eller ens ha överblick över.

Totalomvändning av Paris

Som prefekt över Seine, den officiella titeln, fick Haussmann makt över staden och så snart han installerat sig i Hôtel de Ville kastade han sig ut i en totalomvändning av Paris. Det innebar att han tvingades kämpa ner åtskilligt motstånd från politikererna i parlamentet, från den konkurrerande polisprefekturen, från husägarna vars egendom han exproprierade och från de parisare som tvingades ut från centrum till *les banlieues*, förorterna strax utanför stadsgränsen.

I första omgången drog han ut Rue de Rivoli mot Bastilleplatsen, en gammal tanke som ingen tidigare klarat av förverkliga. Onekligen hade detta ett visst värde ur försvarssynpunkt eftersom detta möjliggjorde trupptransporter ända fram till de farliga östra delarna, Faubourg St Antoine, fattigkvarteren där så många upplopp hade haft sin början, men det skapade också en genomfartsled för civil trafik genom ett tidigare nästan ogenomträngligt centrum.

Till denna led från väst mot öst fogade Haussmann en nord-syd-axel genom att förlänga Boulevard de Sebastopol norrut med boulevard de Strasbourg och söderöver, på andra sidan floden med Boulevard St Michel.

Knyta samman leder

En bra början, om den saken var även en del av baronens motståndare övertygade. Men alla de andra boulevarderna och gatorna, de stora platserna och monumenten, vad skulle det vara bra för? För att knyta samman ett nät av stora leder, med platser som Etoile, Bastille och Nation som nav och monument som riktpunkter.

Staden skulle bli ett offentligt rum möjligt att röra sig och att vistas i. Gatorna fick trottoarer och långa boulevarderna planterades rader av kastanjträd. Trafiken flöt snabbt längs de raka genomfartslederna och fotgängarna kunde gå i säkerhet och titta i de nya affärernas fönster eller slinka in på hörnkaféerna. Haussmann skapar den moderna staden, scenen för det nya urbana livet.

Men hur otacksamma är inte dessa parisare! Ständigt angriper de honom. Politikerna, pressen, pöbeln – ingen tycks förstå allt det goda han gör för dem. Inte ens när han vill dra in färskt vatten i stället för det unka fördärliga flodvattnet eller utvidga kloaksystemet är de värdet av detta utan gnällar om utgifterna.

Men färskt vatten fick de! Och mildats av nya kloaker, breda nog för båtar och höga nog för att promenera i. Långa sidorna fanns nämligen ramper med belysning, och de blev en smärre turistattraktion.

I sin trevolymers självbiografi, publicerad 1890, tjugo år efter Haussmanns fall och ett år före

Administrörernas administratör. I sin totalomvändning av Paris tvingades Georges-Eugène Haussmann (med skägg t h) kämpa ner åtskilligt motstånd från politikererna i parlamentet, från husägarna vars egendom han exproprierade och från de parisare som tvingades ut från centrum till *les banlieues*. (Målning av Yvon)

hans död, redogör han för alla sina storslagna projekt, och för alla svårigheter han haft med att genomdriva dem. Jordan citerar flitigt ur både denna och andra källor, men han förhåller sig naturligt nog kritisk till självförhållandet.

Trafiken flöt snabbt längs de raka genomfartslederna och fotgängarna kunde gå i säkerhet och titta i de nya affärernas fönster eller slinka in på hörnkaféerna.

Haussmanns Paris döjer mycket bakom de klassicerande fasaderna längs boulevarderna. De tusentals som tvingades lämna centrum för *les banlieues* fick det knappast bättre efter den påtvingade flyttningen.

Inte ens efter att dessa förorter inkorporerats gjordes några större ansträngningar för att utsträcka haussmanniseringsens välsignelser till dem. Inkorporeringen gjorde liksom bara dyrare eftersom de parisiska skatterna drabbade hårt och tvingade de fattigaste att flytta ännu längre ut från centrum och från de eventuella arbetsplatserna.

Väst för Haussmann själv var dock att han för att finansiera sina projekt tvingades tillgripa okonventionella metoder. Det vill säga han lånade upp enorma summor och skapade en spekulationssektion

mi som till slut tvingade kejsaren att göra sig av med sin lojale och handlingskraftige prefekt. Året var 1870 och kejsaren själv hade inte lång tid kvar vid makten. Paris hade ett tyskt angrepp och ännu en revolt att vänta.

Haussmanns raka gator förhindrade inte Pariskommunen och det är väl tveksamt om de betydde särskilt mycket för nedkämpandet av kommunarderna.

Däremot går det knappast att överkatta Haussmanns betydelse för det moderna Paris. Denne administratörernas administratör och byråkraternas byråkrat har haft många efterföljare – till exempel Robert Moses som härskade över New York hundra år efter sin store förebild – men han lyckades där de flesta misslyckats.

Transformerade staden

Haussmanniseringen av Paris utplånade inte den gamla staden utan transformerade den genom att övnapå – och under den – lägga ett infrastrukturellt nätverk som underlättade det urbana livet i stället för att försvåra det.

Hans boulevarder knöt samman i stället för att skära av och han lämnade också stora delar intakta. Han förstod vikten av mångfald trots sina ordningsideal.

Han tycks inte ha varit någon angenäm herre att umgås med – trots att han höll sig med Paris förnämsta vinkällare – för sin haussmannisering förtjänar han onekligen ett rekonstruktionsarbete av det slag som Jordan beställt honom med.